

Юлія Анатоліївна Турлова

*Відділ проблем кримінального права, кримінології та судоустрою
Інститут держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України
Київ, Україна*

Анастасія Андріївна Тернавська

*Відділ проблем кримінального права, кримінології та судоустрою
Інститут держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України
Київ, Україна*

ЗЛОЧИННІСТЬ У СФЕРІ РАДІОЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЯК ОБ'ЄКТ КРИМІНОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. У статті досліджено й обґрунтовано понятійно-категорійний апарат, що використовується для вивчення злочинності у сфері радіоекологічної безпеки. Розгляд і визначення на загальнотеоретичному рівні основних ознак злочинності, а також аналіз найбільш поширених і застосовуваних наукових підходів до розуміння категорій «радіоекологічна (ядерна та радіаційна) безпека» дозволило сформулювати, надати опис і пояснення специфічним кримінологічно-значущим інтегруючим ознакам, що ідентифікують злочинність у сфері радіоекологічної безпеки як окремий вид злочинності (у межах екологічної злочинності) та відрізняють її від інших видів. Такими ознаками є: найвищий потенційний рівень небезпечності із усіх видів злочинності; злочинність у сфері радіоекологічної безпеки є проявом дисфункції відповідних соціальних інститутів, тобто системи зв'язків та соціальних норм, що об'єднує соціальні практики щодо використання ядерної енергії, поводження з радіоактивними матеріалами та іншими джерелами іонізуючого випромінювання для забезпечення виробничих, соціальних та інших потреб держави; релятивність (соціальний конструктивізм). Запропоновано авторську дефініцію злочинності у сфері радіоекологічної безпеки як небезпечного, релятивного, соціального феномену, що є різновидом екологічної злочинності та знаходить прояв у інституційних, передбачених законом про кримінальну відповідальність соціальних практиках щодо використання ядерної енергії, поводження з радіоактивними матеріалами та іншими джерелами іонізуючого випромінювання. Дефініція містить опис основних характеристик досліджуваного феномену як системного об'єкту кримінологічного аналізу та охоплює в абстрактному вигляді ті кримінологічні ознаки, що надають можливість формування гносеологічних передумов для подальшого емпіричного дослідження злочинності у сфері радіоекологічної безпеки.

Ключові слова: злочинність у сфері радіоекологічної безпеки, ядерна та радіаційна безпека, кримінологічне дослідження, Кримінальний кодекс України, кримінальні правопорушення, кримінальна відповідальність.

Yuliia A. Turlova

Department for Criminal Law, Criminology and Judicial System Issues, V. M. Koretsky Institute
of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

Anastasiia A. Ternavska

Department for Criminal Law, Criminology and Judicial System Issues, V. M. Koretsky Institute
of State and Law of the National Academy of Sciences of Ukraine
Kyiv, Ukraine

CRIME IN THE FIELD OF RADIOECOLOGICAL SAFETY AS AN OBJECT OF CRIMINOLOGICAL RESEARCH

Abstract. *This article explores and substantiates the conceptual and categorial framework used in examining crime in the domain of radioecological safety. Through an exploration and definition of the basic characteristics of crime at a general theoretical level, as well as an analysis of the prevailing and applied scientific approaches to comprehending the concepts of «radioecological (nuclear and radiation) safety,» the authors formulate, describe, and elucidate specific criminologically significant integrating features that delineate crime in the field of radioecological safety as a distinct category of crime (within environmental crime) and distinguish it from other categories of crime. These distinguishing features include: its exceptionally high potential danger level among all types of crimes; crime in the field of radioecological safety is a manifestation of the dysfunction of the relevant social institutions, namely, the system of relations and social norms that comprises social practices related to the use of nuclear energy, management of radioactive materials, and other sources of ionizing radiation to fulfill the production, social, and other requirements of the State; and its relativity (social constructivism). The authors propose their definition of crime in the field of radioecological safety as a dangerous, relational, social phenomenon, categorized within environmental crime, and manifested in institutional social practices delineated by criminal liability law regarding the use of nuclear energy, management of radioactive materials, and other sources of ionizing radiation. This definition includes a representation of the main characteristics of the phenomenon under study as a systemic object of criminological analysis, and abstractly encapsulates those criminological attributes that allow to form the gnoseological basis for the subsequent empirical exploration of crime in the field of radioecological safety.*

Keywords: *crime in the field of radioecological safety, nuclear and radiation safety, criminological research, Criminal code of Ukraine, criminal offenses, criminal liability.*

ВСТУП

Природне середовище, в усьому нескінченному різноманітті своїх виявлень у межах від абіотичних до біотичних складових, як-то кліматичні умови, характер природного ландшафту, забезпеченість водними ресурсами, запаси корисних копалин, фауна та флора, істотно впливає на життєдіяльність людини та суспільства. Обопільно людина і суспільство також своєю життєдіяльністю впливають, як стихій-

но, так і цілеспрямовано на природне середовище. У процесі цивілізаційного розвитку людство дедалі більше втрачає можливість безпосереднього спілкування з природними екосистемами планети, тобто «недоторканою» природою, і починає жити у перетворених людиною екосистемах. Ці зміни відбуваються і, вочевидь, посилюються, оскільки розвиток суспільства, розширене зростання його продуктивних сил, виробничих потужностей навряд чи можна зупинити.

Інтенсифікація таких процесів, відтак призвела до невідповідності між рівнем антропогенного впливу на природу і можливостями біосфери для самовідновлення. Викликана такими змінами екологічна криза почавшись у другій половині ХХ ст. поступово набула ознак глобальної та поставила питання таким чином: чи збереже себе людство за триваючого й у подальшому стихійного, нерозумного впливу на природу? Відповідь на це питання поклала початок процесу переорієнтації світогляду, зокрема необхідності перегляду традиційної науково-технічної картини світу і включення в неї нових ідей і розуміння взаємозв'язків людського суспільства, природи та техносфери. Наведені глобальні виклики, пов'язані з цілком ймовірними проблемами людства в майбутньому, набувають у сучасній ситуації особливу актуальність та зумовлюють потребу в науковому дослідженні з метою розроблення теоретичних засад протидії злочинності у сфері радіоекологічної безпеки як реальній загрозі існування людства та навколишнього природного середовища.

Визначений статтею 16 Конституції України, а ще раніше – Декларацією про державний суверенітет України від 16.07.1990, обов'язок держави щодо забезпечення екологічної безпеки, а, відтак, і радіоекологічної безпеки як її складової, зумовлює актуальність протидії правопорушенням вказаної категорії, особливо найбільш небезпечній їх частині – злочинності у сфері радіоекологічної безпеки.

Отже, тема глобальної екологічної безпеки сучасної цивілізації є вочевидь дуже багатозначною, але для нашого дослідження вона конкретизується в сучасній ситуації в суспільстві, що існує одночасно в умовах війни, соціально-економічних потрясінь, нової індустріальної революції з технологіями у сфері виробництва ядерної енергії та використання радіоактивних матеріалів, а також появи та поширення соціально деструктивних, зокрема й кримінальних практик у цій сфері, що в сукупності становлять пряму загрозу руйнування біосфери та існування людства. Відтак, метою цієї статті є дослідження й уточнення понятійно-категорійного апарату кримінології в частині з'ясування змістовної сторони поняття «злочинність у сфері радіоекологічної безпеки» та формулювання авторської дефініції досліджуваного феномену.

1. МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Теоретичною базою дослідження є праці вітчизняних кримінологів, в яких розвивається інституціональний, діяльнісний, конструктивістський, інтегративний підходи до визначення злочинності. Фундаментальне значення в цьому аспекті

мають роботи В. В. Голіни, В. М. Дрьоміна, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, Ю. В. Орлова, І. П. Рущенко.

Теоретичним дослідженням різних аспектів протидії злочинам у сфері ядерної та радіаційної (радіоекологічної) безпеки приділялася увага такими науковцями як П. Д. Біленчук, О. В. Маслюк, С. А. Новачук, К. В. Плева, М. О. Торбеєв, Ю. А. Турлова.

Основною специфічною інтегруючою ознакою, що служить критерієм віднесення кримінальних практик до категорії злочинності у сфері радіоекологічної безпеки, є їх сфера відтворення – радіоекологічна безпека, що виокремлює досліджуваний вид злочинності із загального масиву, одночасно зумовлюючи й специфічні характеристики особи злочинця, способи вчинення злочинів даної категорії, спрямованість і мотивацію злочинної поведінки. Саме тому при визначенні змісту ключового, базового терміну, що застосовується в нашому дослідженні – «радіоекологічна безпека», використані наукові підходи та результати таких учених у галузі екологічного права як В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, Н. В. Барбашова, А. П. Гетьман, Ю. А. Краснова, Н. Р. Малишева, О. В. Сушик, Ю. С. Шемшученко. Крім результатів монографічних досліджень в Україні та в інших зарубіжних країнах також використовувались і законодавчі джерела, довідкові видання, а також наукові розвідки з досліджуваної тематики, викладені в посібниках, методичних рекомендаціях і наукових статтях.

Емпіричною базою для узагальнень і висновків послуговували відомості Міжнародного агентства з атомної енергії (далі – МАГАТЕ), Державної інспекції ядерного регулювання України, аналітичні матеріали про стан злочинності на території держави, а також інші довідково-публіцистичні та аналітичні матеріали, присвячені проблематиці злочинності у сфері радіоекологічної безпеки в Україні.

Методологічною основою статті є основні положення теорії пізнання. На філософському рівні методологічна платформа дослідження поєднує закони й принципи діалектичного детермінізму та його категорій, що дало змогу осмислити проблематику дослідження та його методологічних основ. Феноменологічний підхід використовувався для осмислення досліджуваних явищ, феноменів у реальній дійсності – злочинності у сфері радіоекологічної безпеки, ядерної та радіаційної безпеки, вивчення їх природи та соціальних відносин, які виникають у зв'язку з їх сприйняттям. Загальнонауковий рівень представлений низкою формально-логічних прийомів теоретичного пізнання, що дало змогу формувати нові поняття, усунути неточності та суперечності, зокрема при формулюванні дефініції злочинності у сфері радіоекологічної безпеки. На окремому науковому рівні знайшли застосування методи контент-аналізу повідомлень у медіа, догматичний метод – при роботі з текстами нормативно-правових актів.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Цілеспрямоване дослідження злочинності у сфері радіоекологічної безпеки передусім обумовлює потребу з'ясування змістовної сторони даного поняття. Варто

зауважити, що саме поняття «злочинність у сфері радіоекологічної безпеки» є новелою кримінологічної терміносистеми, а відтак, як і інші вихідні положення та поняття у наукових дослідженнях, потребують чіткого трактування.

Оскільки «злочинність» є однією зі складових досліджуваного поняття, на наш погляд, є доцільним коротко зупинитися на її сучасному розумінні та сутнісних ознаках. Хоча в сучасній кримінології «злочинність» вважається найменш дискусійним поняттям (порівняно із іншими елементами предмету кримінології) існують кілька підходів щодо розуміння злочинності. Найбільш поширеними та застосовуваними, на думку Ю. В. Орлова, є: статистичний, структурно-функціональний, конструктивістський (релятивно-конвенційний), діяльнісний і системний підходи [1].

Також доречним для розуміння сутнісної глибини досліджуваного поняття є узагальнення В. В. Голіни, який окрім зазначених наукових підходів виділяє такі уявлення про злочинність як прояв криміногенного потенціалу суспільства (В. В. Голіна), як масовий прояв деструктивності у поведінці людей (А. Ф. Зелінський), як форму соціальної адаптації (І. П. Рущенко) [2, с. 29–30].

Заслуговує на увагу також спроба Ю. В. Орлова сфокусувати увагу на формуванні інтегративних зв'язків між указаними підходами, що мало б, на думку автора, забезпечити єднання в різних варіаціях, наскільки це можливо, їх евристичних потенціалів і уможливити формування найбільш повного за сучасного рівня розвитку кримінологічної доктрини розуміння злочинності [1, с. 274].

Не втягуючись у загальнотеоретичну дискусію щодо переваг чи недоліків зазначених підходів (що не входить до завдань нашого дослідження), зауважимо, що найбільш виваженим, логічним і позбавленим внутрішньо суперечливих положень є, на нашу думку, діяльнісний (соціально-практичний чи соціально-активний) підхід, що ґрунтується на уявленнях про злочинність як кримінальну активність частини членів суспільства. Так, за визначенням А. П. Закалюка, «злочинність – це феномен соціального життя у вигляді неприйнятної й небезпечної для суспільства масової, відносно стійкої, різнообумовленої кримінальної активності частини членів цього суспільства» [3, с. 137].

Вищенаведене дає підстави для визначення загальновизнаних (принаймні, більшістю кримінологів) ознак злочинності. До цих ознак варто віднести такі положення, що характеризують злочинність: це соціальне явище (феномен); злочинність є різновидом соціальних практик, яка знаходить свій прояв у діяльності (поведінці) певної частини суспільства; злочинність має соціально-конструктивний (релятивний, конвенціональний) характер; злочинність є проявом дисфункції відповідних соціальних інститутів. Саме такого розуміння злочинності та тлумачення її основних кримінологічних ознак будемо дотримуватися при дослідженні поняття «злочинність у сфері радіоекологічної безпеки».

Одним із методів наукового пізнання, який при цьому має застосовуватись є метод аналізу, що полягає в процесі «розкладання» об'єкта дослідження на окре-

мі складові частини. Після цього відбувається процес детального вивчення даних компонентів без урахування їх взаємозв'язків і взаємовпливів [4, с. 97]. Системність як ознака злочинності визначає доцільність її вивчення не в цілому, а за виокремленими відповідно до значущих кримінологічних або кримінально-правових критеріїв складовими частинами, адже окремі види злочинності у своїх зовнішніх проявах мають доволі істотні відмінності.

Дослідження злочинності з урахуванням поділу її на види дозволяє, по-перше, конкретизувати вивчення багатьох аспектів прояву феномену злочинності: розробити глибоку кримінологічну характеристику тих або інших злочинів, виявити їхні відмінні риси і властиві їм закономірності, що не представляється можливим при вивченні всієї злочинності в цілому. З іншого боку, сенс поділу злочинності на види (її класифікації) полягає в поглибленні знань про самі об'єкти, бо повніше і глибше дійсна сутність явищ та їх властивостей може проявитися лише у зв'язку, у порівнянні з іншими. Це дає можливість глибше вивчати явище в цілому, побачити його розвиток і вплив на інші явища. По-друге, поділ злочинності на види необхідний для ефективного вирішення практичних задач протидії кожному окремому виду злочинів і злочинності в цілому [5, с. 64].

У процесі з'ясування змістовної сторони поняття «злочинність у сфері радіоекологічної безпеки» як складової категоріально-понятійного апарату кримінології зауважимо, що він, як і поява окремих кримінологічних теорій, є значною мірою результатом запозичень певних понять із інших суспільних наук (у нашому випадку – екологічного права) та їх подальшим наповненням кримінологічним змістом. Відтак необхідно визначити зміст ключового, базового терміну, що застосовується у нашому дослідженні – «радіоекологічна безпека».

Як відомо, потреба в безпеці – це одна з базових, фундаментальних потреб людини. У відомій «піраміді потреб» А. Маслоу потреба у безпеці перебуває в її основі, посідаючи наступний – слідом за безпосередніми фізіологічними потребами – рівень. Безпека є абсолютною цінністю, має універсальний характер і набуває особливої актуальності у випадку наявності реальних загроз нормального існування людства. Однією з таких загроз є злочинність. Саме тому в кримінології проблеми забезпечення безпеки, серед іншого й кримінологічної, виступають об'єктом наукових пошуків учених уже досить давно. Так, академік О. М. Костенко розглядає кримінологічну безпеку людини з позицій концепції соціального натуралізму як стан захищеності всього того, що є необхідним для її нормального, тобто узгодженого із законами людської природи життя від сваволі, яка проявляється у вигляді злочинів. Кримінологічна безпека, на думку автора, може бути забезпечена формулою «культура плюс закон»: покарання обмежує злочинні вияви сваволі у тих осіб, у котрих не сформувалась антикриміногенна культура [6, с. 177–182].

Крім того, феномен кримінологічної безпеки та наукові засади її забезпечення став предметом дисертаційного дослідження С. А. Мозоля (2018) [7], а в роботах

В. А. Плешакова розглядається теорія кримінологічної безпеки й обґрунтовується, що вона являє собою окрему теорію кримінології, що має свій об'єкт і предмет. З приводу масових спроб науковців створювати «власні» кримінології, слушно висловився А. П. Закалюк: «винесення окремих теорій на один рівень із наукою, науковою галуззю суперечить основам наукознавства; «нові кримінології» не мають самостійного, відокремленого від загальної кримінології предмета, а також будь-яких окремих функцій, методологій, наукових методів і засобів здобуття наукової інформації, які б відрізнялися за суттю від «єдиної» кримінології»; піднесення результатів вивчення тієї чи іншої проблеми до рівня не лише слова в науці, а й до « нової » науки, очевидно, має задовольняти амбіції дослідника, проте вони ведуть до розмивання цілісної науки кримінології й лише шкодять їй [3, с. 32].

Щодо походження терміну «радіоекологія» то, на думку дослідників розвитку радіоекології в Україні О. П. Майдебури та І. М. Гудкова, з упевненістю можна вважати академіка В. І. Вернадського основоположником радіоекології, або радіаційної екології – науки, яка вивчає концентрацію, міграцію радіоактивних речовин в об'єктах навколишнього середовища й їх дію на живі організми, науки, що займає місце на стику радіобіології й екології. Сам термін виник у стінах Біогеохімічної лабораторії в 1956 році, через одинадцять років після смерті В. І. Вернадського та був запропонований його науковим співробітником А. А. Передельським і згодом визнаний у всьому науковому світі й офіційно прийнятий як найточніше визначення нової науки. Вважають, що до його появи причетні видатні вчені: російський радіобіолог О. М. Кузін та американський еколог Є. П. Одум [8], який вніс вагомий вклад у розвиток радіоекології [9, с. 2].

Термін «радіоекологічна безпека» є синонімом іншого, більш поширеного в еколого-правовій науці терміну «ядерна та радіаційна безпека». Вживання в нашому дослідженні саме терміну «радіоекологічна безпека» зумовлюється як його лаконічністю, так і тим, що застосування терміну «радіоекологічна безпека» акцентує увагу на її ієрархічний зв'язок з екологічною безпекою. Співвідношення ж між цими поняттями обґрунтовується такими міркуваннями.

Якісні зміни, що відбулись у процесі коеволюції людства та природи у другій половині ХХ століття внаслідок досягнень науково-технічного прогресу, зумовили появу й такого об'єкту правового регулювання як ядерна енергетика, яка незважаючи на найбільш глобальну екологічну катастрофу в Чорнобилі та аварії на АЕС «Фукусіма-1», продовжує зберігати позитивні тенденції розвитку.

Більше того, експерти МАГАТЕ у доповіді «Оцінка з енергії, електроенергії та ядерної енергетики на період до 2050 року» прогнозують стрімке зростання найближчими роками світового попиту на електроенергію з огляду на її необхідність для подальшого розвитку держав. Задовольнити такий попит без істотного збільшення ядерних потужностей з дотриманням допустимого енергетичного балансу у світі з метою сталого розвитку, а також мінімізації наслідків кліматичних змін неможливо [10].

Сучасне вироблення електроенергії на атомних електростанціях у світі становить біля 10% всієї електроенергії. В Євросоюзі частка ядерної енергетики у виробництві електроенергії перевищує 25%. В Україні доля ядерної енергії поступово збільшувалася починаючи з 24,5% у 1990 році та досягнувши максимальних значень у 56,5% у 2015 році. Попри деяке зниження зазначених показників останніми роками частка АЕС у виробленні електроенергії по Україні складає більше половини всієї електроенергії [11]. Зазначені прогнози зумовлені зокрема й очевидними перевагами ядерної енергетики перед енергетикою інших видів, якими є: велика теплотворна здатність ядерного палива (у 2 млн разів більша, ніж нафти, і в 3 млн разів більша, ніж вугілля), кращі економічні показники, менше забруднення довкілля. До того ж відпадає потреба використовувати кисень, якого на енергетичні потреби спалюється в 5 раз більше, ніж його споживають усі живі істоти. Крім того, запаси ядерного пального (якщо їх повністю використати) приблизно в 20 разів перевищують запаси органічного палива всіх видів [12].

Важливим є також і безпековий аспект виробництва ядерної енергії. За оцінками видання «Forbes», атомна енергетика (навіть з урахуванням катастроф у Чорнобилі та Фукусімі) характеризується показниками смертності на рівні у 90 загиблих на трильйон кіловат-годин виробітку, що приблизно у тисячу менше, ніж вугільні ТЕС (у середньому 100000 по світу на трильйон кіловат-годин), менше ніж нафтова промисловість (36000 на трильйон кіловат-годин), у десятки разів менше ніж газові ТЕС, що є «найчистішими» у своїй галузі (4000 на трильйон кіловат-годин) та у півтора рази менше ніж ГЕС (150 на трильйон кіловат-годин) годин). Цікаво, що використання навіть такого альтернативного джерела енергії як сонячна, також не обходиться без жертв, їхній показник – 440 осіб на трильйон кіловат-годин, що майже в 5 разів небезпечніше атомної енергетики [13].

Відповідно до сформульованих МАГАТЕ фундаментальних принципів безпеки при виробництві ядерної енергії основної метою безпеки є індивідуальний і колективний захист людей та охорона навколишнього природного середовища від шкідливого впливу іонізуючого випромінювання без невиправданого обмеження експлуатації установок або провадження діяльності, що пов'язані з радіаційними ризиками [14].

В Україні вперше на науково-теоретичному рівні обґрунтування правового інституту забезпечення ядерної та радіаційної безпеки, а також визначення та опис поняття «ядерна безпека» було здійснено у роботах Г. І. Балюк. На її думку, ядерна безпека – це такий стан розвитку суспільних відносин у сфері використання ядерної енергії, зокрема в ядерній енергетиці, при якому системою науково-технічних, організаційних, економічних, державно-правових та інших соціальних засобів регулювання забезпечується належний безпечний режим використання ядерних установок (об'єктів), ядерних матеріалів тощо, який спонукає до безумовного дотримання вимог законодавства, норм, правил, стандартів та умов, що діють

у сфері використання ядерної енергії. Саме дотримання норм, правил, стандартів та умов використання ядерних матеріалів становить основу забезпечення радіаційної безпеки, яку авторка визначає як стан захищеності прав і життєво важливих інтересів людини, зокрема життя й здоров'я, в потенційно радіоекологічно небезпечному середовищі, захист навколишнього середовища, окремих природних об'єктів, екосистем від іонізуючого випромінювання при здійсненні діяльності у сфері використання ядерної енергії. Відтак, без дотримання і забезпечення ядерної безпеки не можна вести мову і сподіватися на забезпечення радіаційної безпеки [15, с. 20].

Така взаємозумовленість ядерної та радіаційної безпеки дають підстави для їх поєднання в межах поняття «радіоекологічна безпека» як складової екологічної безпеки.

Розглядаючи різні варіанти визначень зазначених понять, варто зауважити, що в еколого-правовій науці сформувався три наукових напрями розуміння екологічної безпеки та, відповідно, її складових: статичний, гуманістичний і екологічний. Статична концепція змін навколишнього середовища тяжіє до розгляду екологічної безпеки в рамках понять національної безпеки держав та їх національних інтересів. Дослідники, що належать до гуманістичного напрямку, навпаки, вказують як на найважливішу цінність і ідеал – благоденство та процвітання людини. До третього напрямку належать біоцентричні публікації вчених-екологів, які ґрунтуються на переконанні в тому, що людина є всього лише одним із представників живих істот, що існують на Землі. Прихильники цього підходу критикують екологічні концепції, в основі яких знаходиться людина. Вони роблять акцент на тому, що в більшості випадків саме антропогенна діяльність людини, як одного з видів тварин, що населяють планету, завдає шкоду довкіллю. Дослідники даного напрямку доводять, що в тому випадку, якщо людина буде дотримуватися певних природних ритмів і розвивати технології в рамках, прийнятних для безболісного співіснування з природою, вона зможе не тільки мінімізувати негативний вплив на довкілля, але й відновити деякі, загублені в споживчому товаристві цінності, що важливі не стільки для біологічного існування, скільки для життя людини, тобто духовність і мораль [16, с. 32–34].

Наукові підходи до розуміння ядерної та радіаційної безпеки у межах статичного або ж гуманістичного напрямку знаходять свій прояв у визначеннях цих понять через «дотримання норм, правил, стандартів та умов використання», «дотримання допустимих меж» [17], або ж розкривається через такі категорії як комплекс забезпечувальних заходів, процес управління загрозами та небезпеками, дотримання відповідних вимог, дотримання допустимих меж радіаційного впливу. Такі підходи не дозволяють з'ясувати сутність досліджуваних явищ, обмежуючись або галузевими стандартами з техніки безпеки в сфері використання ядерної енергії, або формальною складовою поняття, або ж його визначенням через засоби досягнення безпечного стану.

Думається, що саме таким підходом керувався законодавець при розміщенні норм, що встановлюють відповідальність за вчинення кримінальних правопорушень у сфері ядерної та радіаційної безпеки, у розділі IX Особливої частини Кримінального кодексу України «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки» та розділі X «Кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва» [18]. Це зумовлено багатооб'єктністю складів зазначених кримінальних правопорушень, серед яких найбільш значущими об'єктами кримінально-правової охорони вважалися не навколишнє природне середовище або ж екологічна (радіоекологічна) безпека, а громадська безпека та безпека виробництва.

Зазначена позиція була піддана справедливій критиці у науковій літературі [19, с. 127; 20, с. 47]. Зокрема, С. Б. Гавриш вважає, що «такий підхід наочно демонструє концепцію охорони безпеки виробництва заради самої безпеки, оскільки найважливіші цінності – життя, здоров'я людини і належне природне середовище – залишаються начебто осторонь... До того ж, якщо життя, здоров'я та інші цінності є другорядними явищами в складі безпеки, то незрозуміло, що ж визначає її сутність» [19, с. 127].

Більшою змістовністю характеризуються наведені вище дефініції Г. І. Балюк, в яких ядерна та радіаційна безпека визначаються як певний стан розвитку суспільних відносин або стан захищеності прав і життєво важливих інтересів людини. Водночас, дотримуючись гуманістичного напрямку розуміння радіаційної безпеки, авторка визначає пріоритетним саме захист інтересів людини, зокрема її життя й здоров'я в потенційно радіоекологічно небезпечному середовищі.

Водночас аналіз еколого-правової літератури в досліджуваній сфері засвідчує тенденцію до пріоритетного застосування екологічного (біоцентричного) підходу до розуміння категорій «ядерна та радіаційна безпека». Так, О. А. Ярошинська визначає ядерну безпеку, як стан системи «ядерні об'єкти – екосистема – біосфера – соціосфера», при досягненні якого виключається руйнівний вплив на екосистеми, біо- і соціосферу» [21, с. 381]. О. В. Сушик пропонує розглядати радіаційну безпеку, як стан розвитку суспільних відносин, за якого системою правових засобів гарантується безпечно від радіоактивного забруднення навколишнє природне середовища та захист життя і здоров'я як нинішніх, так і майбутніх поколінь від негативного іонізуючого впливу внаслідок використання джерел іонізуючого випромінювання природного й штучного походження в енергетиці, медицині, промисловості, будівництві тощо та здійснення оптимальних заходів по ліквідації чи мінімізації можливих негативних наслідків [22, с. 190]. М. О. Торбєєв вважає, що радіаційна безпека – це стан радіаційної захищеності, в якому перебувають природні, соціальні та загальнодержавні системи, коли нічого не загрожує їх нормальній життєдіяльності й виконанню звичайних функцій, у тому числі непопорушність цих процесів і відсутність ризиків таких порушень, а також вчасну, правдиву та повну поінформованість про настання ризиків або факту порушення таких процесів [23, с. 5].

Думається, відмінності в підходах до визначення категорій «ядерна та радіаційна безпека» можна зокрема пояснити різним розумінням аксіологічних аспектів підходу до забезпечення радіоекологічної безпеки, а саме чи має природа «інструментальну цінність» чи «внутрішню цінність».

«Інструментальна цінність» означає, що існування довкілля відповідає лише інтересам людини. Навпаки, «внутрішня цінність» означає, що довкілля слід вважати гідною поваги, а не просто корисною. Ті, хто підтримує аргумент внутрішньої цінності, вважають, що не мають права визначати цінність, властиву природним об'єктам. Цінність навколишнього середовища виходить за рамки задоволення людських цілей. Ці дебати важливі, тому що речі, що мають внутрішню цінність, заслуговують на моральну турботу. «Внутрішня цінність, пов'язана з життям, формує основу екологічної етики, дозволяючи нам визнати моральну важливість природи» [24].

Отже, попередній розгляд і визначення на загальнотеоретичному рівні основних ознак злочинності, а також аналіз найбільш поширених і застосовуваних наукових підходів до розуміння категорій «радіоекологічна (ядерна та радіаційна) безпека» дозволяє нам перейти до формулювання специфічних кримінологічно-значущих інтегруючих ознак, що дозволяють ідентифікувати злочинність у сфері радіоекологічної безпеки як окремий вид злочинності (у межах екологічної злочинності) та відрізнити її від інших видів. Значною мірою такі ознаки є спільними зі сформульованими Ю. А. Турловою ознаками екологічної злочинності [25, с. 65–68], що й не дивно, адже злочинність у сфері радіоекологічної безпеки є складовою екологічної злочинності. Водночас змістовне наповнення цих ознак має певні відмінності й специфіку, які доцільно пояснити.

По-перше, злочинність у сфері радіоекологічної безпеки характеризується, можливо, найвищим потенційним рівнем небезпечності з усіх видів злочинності. Як відомо, суспільна небезпечність посягання визначається насамперед характером і цінністю об'єкта, якому завдається шкода чи загрожує така небезпека, а також наслідками таких посягань, результатами відповідних кримінальних практик.

Таким об'єктом є навколишнє природне середовище, зокрема біосфера та окремі екосистеми, цінність яких зумовлена тим, що людина як біологічна істота є природною складовою біосфери, вона виникла в результаті її еволюції, і на неї, як і на інші живі види поширюються закони розвитку біосфери. Ключовим положенням учення В. І. Вернадського про ноосферу є те, що людина не є самодостатньою живою істотою, яка живе окремо відповідно до своїх законів, а співіснує всередині природи та є її частиною. Це зумовлено насамперед функціональною нерозривністю навколишнього природного середовища і людини. Відтак людство є складовою частиною біосфери та повністю залежить від його якісного стану [26, с. 93].

Розуміння цього призводить до все чіткішого усвідомлення людством того факту, що воно вступило в нову епоху свого розвитку – епоху виживання. На по-

чатку ХХІ ст. система цінностей і стереотипів, що складалася протягом тисячоліть, вочевидь, уже не може забезпечити подальше існування та прогрес людської цивілізації, а відтак має бути докорінно перетворена. Нова екологічна етика має допомогти переосмислити цінність навколишнього природного середовища як основи існування людства.

Крім цінності об'єктів злочинних посягань у сфері радіоекологічної безпеки небезпечність злочинності у цій сфері зумовлена й характером і масштабами заповідної шкоди. Змістовно такі наслідки знаходять прояв у: екологічній шкоді при радіаційному забрудненні (руйнування біосфери та окремих екосистем); заповідній смерті або здоров'ю людей; економічні збитки, що включають затрати на ліквідацію наслідків від радіаційних забруднень, яких не вдалося уникнути – це витрати на евакуацію з заражених зон та їх дезактивацію, відновлення ґрунтів, лісів, рекреаційних зон, витрати, що пов'язані з впливом забруднення на здоров'я людей (зменшення національного доходу, додаткові витрати на лікування та профілактику хвороб, виплати із соціальних фондів) та інші витрати.

За ступенем зовнішнього прояву заповідної шкода може знаходити прояв у злочинних наслідках, що фактично настали, а також у створенні реальної загрози настання, що формально визначені у відповідних кримінально-правових нормах як делікти безпеки.

Розгляд та аналіз наслідків злочинів у сфері радіоекологічної безпеки показують, що значна частина з них можуть бути віддалені від безпосередньої події злочину, проявляючись через досить значний проміжок часу.

Зауважимо, що в силу незначної поширеності злочинів даної категорії (максимальну кількість було обліковано в Україні у 2020 році – 58 злочинів) порівняно з іншими категоріями злочинів реальні наслідки злочинів у сфері радіоекологічної безпеки є невеликими. Водночас потенційно можливі масштаби заповідної шкоди у цій сфері наочно проілюстрували ядерні катастрофи на Чорнобильській та Фукусімській АЕС.

По-друге, злочинність у сфері радіоекологічної безпеки є проявом дисфункції відповідних соціальних інститутів, тобто системи зв'язків та соціальних норм, що об'єднує соціальні практики щодо використання ядерної енергії, діяльності з радіоактивними матеріалами та іншими джерелами іонізуючого випромінювання для забезпечення виробничих, соціальних та інших потреб держави. У межах таких інститутів утворюється структура спонукальних мотивів людської взаємодії, зменшуються невизначеність, відтак, упорядковується певна діяльність. До них, зокрема, варто віднести положення, внутрішні стандарти, організаційну структуру підприємств, що значною мірою визначається галузевою специфікою діяльності та технологічними особливостями виробництва у сфері ядерної та радіаційної безпеки. До формальних соціальних інститутів у досліджуваній сфері відносяться правила, що примушують до обов'язкових форм поведінки, створюються й підтримуються законодавчо-нормативною системою. Саме порушення

відповідних правил, до яких «відсилають» бланкетні кримінально-правові норми, які формально окреслюють кримінальні правопорушення у сфері радіоекологічної безпеки, утворюють склад кримінальних правопорушень даної категорії.

Норми і правила з ядерної та радіаційної безпеки ґрунтуються на конкретних положеннях законодавства, тому детально регулюють відносини у сфері використання ядерної енергії, встановлюють критерії і вимоги до безпеки об'єктів ядерної енергії та джерел іонізуючого випромінювання; визначають умови та встановлюють технічні вимоги, що регулюють функції, процеси, дії, операції. Процедури під час діяльності у галузі використання ядерної енергії встановлюють як результат діяльності – властивості, характеристики, величини, параметри об'єктів ядерної енергії та джерел іонізуючого випромінювання [27, с. 84].

Цілком погоджуючись із розумінням Ю. В. Орлова злочинності як інституційного різновиду суспільно небезпечних соціальних практик [1, с. 275], зауважимо, що соціальні інститути у вигляді системи зв'язків та соціальних норм, що об'єднують соціальні практики щодо використання ядерної енергії, діяльності з радіоактивними матеріалами та іншими джерелами іонізуючого випромінювання, є структурно-функціональними осередками відтворення злочинності у сфері радіоекологічної безпеки.

По-третє, злочинність у сфері радіоекологічної безпеки є релятивним соціальним явищем (феноменом). Як зазначається у кримінологічній літературі, злочин і злочинність – поняття релятивні (відносні), конвенціональні («договірні»: як «домовляться» законодавці), вони суть – соціальні конструкти, які лише частково відображають соціальні реалії [25, с. 68]. Особливо яскраво ця ознака проявляється в тих видах злочинів і злочинності, що зумовлені розвитком науково-технічного прогресу, появою нових технологій, що змінюють життя людей. Відповідно з'являються та поширюються нові соціальні практики, частина з яких неминуче набуває характеру девіантних, суспільно небезпечних. Після формального закріплення у законі (криміналізації) така поведінка визнається кримінально протиправною.

Цілком зрозуміло, що до моменту відкриття радіоактивності, освоєння ядерної енергії, побудови ядерних реакторів не можливе було усвідомлення як потенційної небезпеки таких явищ і процесів, так і соціальних практик у цій сфері. Але ж і таке усвідомлення, і поширення небезпечних соціальних практик, і реакція на це з боку держави відбувається не одночасно. Тому злочинність у сфері радіоекологічної безпеки є історично мінливою, що пов'язано з її релятивним характером. Це не є унікальною властивістю саме цього виду злочинності, як і злочинності в цілому, адже це притаманне будь-яким соціальним феноменам. Показовим у цьому контексті є тенденції криміналізації суспільно небезпечних діянь у сфері радіоекологічної безпеки в Україні протягом останніх десятиліть. Так, значна частина кримінально-правових норм, що встановлюють відповідальність за злочини досліджуваної категорії, є новелами чинного Кримінального кодексу

України [18]. У Кримінальному кодексі Української РСР (1960 р.) [28] криміналізація суспільно небезпечних діянь у цій сфері почалась у 1984 році з доповненням Кодексу статтею 245¹ «Порушення правил поведження із зброєю, а також з речовинами і предметами, що становлять підвищену небезпеку для оточуючих», диспозиція якої серед інших небезпечних речовин указувала й на радіоактивні речовини. У 1988 році шляхом прийняття чотирьох нових статей: ст. 228² «Незаконне придбання, зберігання, використання, передача або руйнування радіоактивних матеріалів», ст. 228³ «Розкрадання радіоактивних матеріалів», ст. 228⁴ «Погроза вчинення розкрадання радіоактивних матеріалів або їх використання», ст. 228⁵ «Порушення правил зберігання, використання, обліку, перевезки радіоактивних матеріалів» були криміналізовані суспільно небезпечні діяння стосовно радіоактивних матеріалів. У 1991 році Кримінальний кодекс був доповнений статтею ст. 227² «Заготівля, переробка або збут радіоактивно забруднених продуктів харчування чи іншої продукції». Останні зміни у вітчизняному кримінальному законодавстві у цій сфері відбулись у 2007 році внаслідок прийняття законів «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо боротьби з ядерним тероризмом у зв'язку з ратифікацією Міжнародної конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму» № 1071-V від 24.05.2007 [29] та «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо відповідальності за порушення правил радіаційної безпеки» № 966-V від 19.04.2007 [30]. Доповнення чинного Кримінального кодексу України [18] статтями 265¹ «Незаконне виготовлення ядерного вибухового пристрою чи пристрою, що розсіює радіоактивний матеріал або випромінює радіацію» та 267¹ «Порушення вимог режиму радіаційної безпеки» було зумовлене необхідністю узгодження положень національного законодавства з зазначеними вище міжнародними документами, які зокрема передбачають застосування заходів кримінально-правового впливу у разі відповідних порушень. Думається, що процес удосконалення даних норм, що встановлюють відповідальність за кримінальні правопорушення у сфері радіоекологічної безпеки, як і процеси криміналізації нових суспільно небезпечних діянь у цій сфері не буде обмежений, адже криміналізація є одним зі способів конструювання соціальної реальності, що є динамічним процесом і відбувається постійно й безперервно.

Висновок щодо релятивності злочинності у сфері радіоекологічної безпеки підтверджує й ознайомлення із відповідними кримінально-правовими нормами зарубіжних країн. Значна варіативність щодо закріплення у кримінальних кодексах відповідних складів злочинів, їх розташування засвідчують неоднакові підходи законодавцями різних країн щодо криміналізації посягань у цій сфері. Наприклад, Кримінальний кодекс Королівства Іспанія містить розділ XVII «Про злочини проти колективної безпеки», в якому глава I «Про злочини, пов'язані із загрозою виникнення катастрофи» містить підрозділ I «Про злочини, пов'язані

з ядерною енергією та іонізуючими випромінюваннями» [31, с. 166]. У кримінальних кодексах інших країн перелік злочинів даної категорії може бути істотно звужений або ж відповідні норми сформульовані загальним чином.

Відтак розуміння злочинності у сфері радіоекологічної безпеки, що проявляється у відповідних кримінальних практиках, коло яких окреслюється кримінальним законодавством, є не сталим та абсолютним, а відносним, конвенціональним, що зумовлене варіативністю його суб'єктивного сприйняття як у різні часи, так і в різних країнах. Отже, злочинність у сфері радіоекологічної безпеки доцільно сприймати не як онтологічну реальність, а, на відміну від так званого «сталого ядра злочинності», як досить нестабільний у нормативному закріпленні та штучно створений соціальний конструкт.

Разом із тим ототожнювати злочинність у сфері радіоекологічної безпеки з її зовнішніми проявами, що по-різному визначаються та обліковуються, як у часі, так і у просторі означало б обмежитись у пізнанні її сутності дослідженням сукупності відповідних злочинів, їх статистичних показників та їх кримінологічної інтерпретації. Отже, у цьому випадку досліджувався б не стільки феномен злочинності, а її прояви у виді облікованих злочинів, усупереч тому, що «соціологи та кримінологи минулого емпірично зафіксували і довели всьому світові, що злочини – всього лише властивість, прояв іншого феномена, ім'я якому – злочинність» [32, с. 327].

Окрім того, не йдеться про повну релятивність досліджуваного поняття, адже як слушно зауважує Ю. А. Турлова, соціальне конструювання екологічної злочинності ґрунтується на цілком об'єктивних реаліях, на тому, що вона створює небезпеку біологічним основам існування людства [25, с. 66, 68]. Зазначене є справедливим як щодо явища в цілому, так і щодо складової екологічної злочинності – злочинності у сфері радіоекологічної безпеки, яка характеризується колосальним потенційним рівнем небезпечності, що, на жаль, уже мало своє практичне підтвердження.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження ключових для формулювання дефініції понять, а також специфічних (ідентифікуючих) ознак злочинності у сфері радіоекологічної безпеки, що постає системним об'єктом кримінологічного аналізу, дає можливість визначити її як небезпечний, релятивний, соціальний феномен, що є різновидом екологічної злочинності та знаходить прояв у інституційних, передбачених законом про кримінальну відповідальність соціальних практиках щодо використання ядерної енергії, поводження з радіоактивними матеріалами та іншими джерелами іонізуючого випромінювання.

Запропонована дефініція, не претендуючи на вичерпність і повноту, містить опис основних характеристик досліджуваного феномену й охоплює в абстрактному вигляді ті кримінологічні ознаки, що надають можливість формування гносе-

ологічних передумов для подальшого емпіричного дослідження злочинності у сфері радіоекологічної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- [1] Орлов Ю. В. Сутність та поняття злочинності: від фрагментації до інтеграції наукового знання. *Форум права*. 2017. № 5. С. 271–278. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_5_43.pdf (дата звернення: 27.11.2023).
- [2] Голіна В. В., Сметаніна Н. В. Злочинність і системний підхід. *Системний підхід у дослідженні злочинності*: матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 21 черв. 2013 р.). Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2013. С. 28–38.
- [3] Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Київ : Вид. дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. 424 с.
- [4] Голинський Ю. О. Методи наукових досліджень та аналізу процесу виконання бюджетів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент*. 2016. Вип. 15. С. 96–99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2016_15_22 (дата звернення: 27.11.2023).
- [5] Ігнатів О. М. Теоретичні та прикладні проблеми протидії загальнокримінальній насильницькій злочинності в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2014. 598 с.
- [6] Костенко О. М. Культура і закон – у протидії злу : монографія. Київ : Атіка, 2008. 351 с.
- [7] Мозоль С. А. Кримінологічна безпека в Україні: феномен та наукові засади забезпечення : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2018. 34 с.
- [8] Odum E. P. Radiation ecology. *Fundamentals of ecology*. Philadelphia. Penna, W. W. Saunders Co, 1957. 452 p.
- [9] Майдебуря О. П., Гудков І. М. Вплив ідей В. І. Вернадського на розвиток радіоекології в Україні. *Наукові доповіді НУБіП*. 2012. № 7. С. 1–11. URL: https://nd.nubip.edu.ua/2012_7/12mor.pdf (дата звернення: 21.12.2023).
- [10] International Atomic Energy Agency. Energy, Electricity and Nuclear Power Estimates for the Period up to 2050, Reference Data Series No. 1, IAEA, Vienna (2019). P. 16. URL: <https://www.iaea.org/publications/14786/energy-electricity-and-nuclear-power-estimates-for-the-period-up-to-2050> (дата звернення: 21.12.2023).
- [11] Nuclear Share of Electricity Generation in 2022. URL: <https://pris.iaea.org/pris/worldstatistics/nuclearshareofelectricitygeneration.aspx> (дата звернення: 21.12.2023).
- [12] Атомна енергетика. І. М. Вишневський. Енциклопедія Сучасної України. НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. URL: <https://esu.com.ua/article-44608> (дата звернення: 21.12.2023).
- [13] How Deadly Is Your Kilowatt? We Rank The Killer Energy Sources. *Forbes*. URL: <https://www.forbes.com/sites/jamesconca/2012/06/10/energys-deathprint-a-price-always-paid/?sh=33513b9f709b> (дата звернення: 22.12.2023).
- [14] Fundamental Safety Principles, IAEA Safety Standards Series No. SF-1, IAEA. Vienna (2006). URL: <https://www.iaea.org/publications/7592/fundamental-safety-principles> (дата звернення: 22.12.2023).
- [15] Балюк Г. І. Проблеми формування та становлення ядерного права України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Київ, 2000. 33 с.

- [16] Краснова Ю. А. Право екологічної безпеки України: теоретичні аспекти : монографія. Київ : НУБіП України, 2017. 589 с.
- [17] Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку : Закон України від 08.02.1995 № 39/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 22.12.2023).
- [18] Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
- [19] Гавриш С. Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні: проблеми теорії, застосування і розвитку кримінального законодавства : монографія. Київ : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2002. 634 с.
- [20] Поліщук Г. С. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти довкілля (за матеріалами Причорноморського регіону України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 294 с.
- [21] Проблеми права екологічної безпеки : навч. посіб. / М. В. Краснова, Г. І. Балюк, А. Г. Бобкова [та ін.] ; під заг. ред. М. В. Краснової, Р. С. Кіріна ; відп. ред. В. І. Андрійцев ; М-во освіти і науки України; Київ. нац. ун-т, Нац. гірн. ун-т. Дніпро : НГУ, 2016. 575 с.
- [22] Сушик О. В. Правові засади забезпечення радіаційної безпеки за законодавством України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2009. 223 с.
- [23] Торбеев М. О. Злочини проти радіаційної безпеки: кримінологічна характеристика, детермінація та запобігання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Запоріжжя. 2019. 20 с.
- [24] Agar N. Life's Intrinsic Value: Science, Ethics, and Nature. *Columbia University Press*. 2001. URL: <https://philpapers.org/rec/AGALIV> (дата звернення: 29.12.2023).
- [25] Турлова Ю. А. Екологічна злочинність в Україні: кримінально-правові та кримінологічні засади протидії : монографія. Київ : Знання України, 2018. 459 с.
- [26] Вернадский В. И. Химическое строение биосферы Земли и её окружения. *Наука*. 1987. 348 с.
- [27] Балюк Г. І. Проблеми формування та становлення ядерного права України : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.06. Київ, 2000. 363 с.
- [28] Кримінальний кодекс Української РСР : Закон УРСР від 28.12.1960. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text> (дата звернення: 04.01.2024).
- [29] Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо боротьби з ядерним тероризмом у зв'язку з ратифікацією Міжнародної конвенції про боротьбу з актами ядерного тероризму : Закон України від 24.05.2007 № 1071-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1071-16#Text> (дата звернення: 12.08.2023).
- [30] Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо відповідальності за порушення правил радіаційної безпеки : Закон України від 19.04.2007 № 966-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-16#Text> (дата звернення: 12.08.2023).
- [31] Станіч В. С. Кримінальний кодекс Королівства Іспанія / під ред. В. Л. Менчинського. перекл. на укр. О. В. Лішевської. Київ : ОВК, 2016. 284 с.
- [32] Голина В. В. Преступность: многообразие понятий и предметная сущность явления. *Проблеми законності*. 2009. № 100. С. 324–335.

REFERENCES

- [1] Orlov, Yu.V. (2017). The Essence and Concept of Criminality: from Fragmentation to the Integration of Scientific Knowledge. *Forum of Law*, 5, 271–278. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_5_43.pdf.
- [2] Holina, V. V., & Smetanina, N. V. (2013, June). Crime and the Systemic Approach. *Systematic Approach to the Study of Crime: Materials of Scientific and Practical Conference*. Kharkiv: Yaroslav Mudryi National Law University, 28–38.
- [3] Zakaliuk, A. P. (2007). *Course of Modern Ukrainian Criminology: Theory and Practice: in 3 Books*. Kyiv: In Jure Publishing House, Book 1: Theoretical Foundations and History of Ukrainian Criminological Science.
- [4] Holynskiy, Yu.O. (2016). Methods of Scientific Research and Analysis of the Budgets Implementation Process. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Economics and Management*, 15, 96–99. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2016_15_22.
- [5] Ihnatov, O. M. (2014). *Theoretical and Applied Issues of Combating Conventional Violent Crime in Ukraine* (Doctoral dissertation, Kharkiv).
- [6] Kostenko, O. M. (2008). *Culture and Law – in Counteracting Evil*. Kyiv: Atika.
- [7] Mozol, S. A. (2018). *Criminological Security in Ukraine: Phenomenon and Scientific Principles for Ensuring It* (Doctoral thesis, Kharkiv).
- [8] Odum, E. P. (1957). Radiation Ecology. *Fundamentals of Ecology*. Philadelphia. Penna, W. B. Saunders Co.
- [9] Maidebura, O. P., & Hudkov, I. M. (2012). Influence of V. I. Vernadskyi's Ideas on the Development of Radioecology in Ukraine. *Scientific Reports of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*, 7, 1–11. Retrieved from https://nd.nubip.edu.ua/2012_7/12mop.pdf.
- [10] International Atomic Energy Agency. Energy, Electricity and Nuclear Power Estimates for the Period up to 2050, Reference Data Series No. 1, IAEA, Vienna (2019), 16. Retrieved from <https://www.iaea.org/publications/14786/energy-electricity-and-nuclear-power-estimates-for-the-period-up-to-2050>.
- [11] *Nuclear Share of Electricity Generation in 2022*. Retrieved from <https://pris.iaea.org/pris/worldstatistics/nuclearshareofelectricitygeneration.aspx>.
- [12] *Nuclear Energy. I. M. Vyshnevskiy. Encyclopedia of Modern Ukraine. National Academy of Sciences of Ukraine, Scientific and Technical School*. Kyiv: Institute of Encyclopedic Research of the National Academy of Sciences of Ukraine, 2001. Retrieved from <https://esu.com.ua/article-44608>.
- [13] How Deadly Is Your Kilowatt? We Rank The Killer Energy Sources. *Forbes*. Retrieved from <https://www.forbes.com/sites/jamesconca/2012/06/10/energys-deathprint-a-price-always-paid/?sh=33513b9f709b>.
- [14] Fundamental Safety Principles, IAEA Safety Standards Series No. SF-1, IAEA. Vienna (2006). Retrieved from <https://www.iaea.org/publications/7592/fundamental-safety-principles>.
- [15] Baliuk, H. I. (2000). *Issues of Origination and Development of Nuclear Law of Ukraine* (Doctoral thesis, Kyiv).

- [16] Krasnova, Yu.A. (2017). *Law of Ecological Safety of Ukraine: Theoretical Aspects*. Kyiv: National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.
- [17] On the Use of Nuclear Energy and Radiation Safety: Law of Ukraine (1995, February). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80#Text>.
- [18] Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine (2001, April). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
- [19] Havrysh, S. B. (2002). *Criminal Law Protection of the Environment in Ukraine: Issues of Theory, Application and Development of Criminal Law*. Kyiv: Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine.
- [20] Polishchuk, H. S. (2006). *Criminological Characterization and Prevention of Crimes Against the Environment (Based on the Materials of the Black Sea Region of Ukraine)* (Candidate dissertation, Kyiv).
- [21] *Issues of Environmental Safety Law* (2016). M. V. Krasnova, H. I. Baliuk, A. H. Bobkova [et al]; In M. V. Krasnova, R. S. Kirin, & V. I. Andreitsev (Ed.); Ministry of Education and Science of Ukraine; Kyiv National University, National Mining University of Dnipro: NMU.
- [22] Sushyk, O. V. (2009). *Legal Basis for Ensuring Radiation Safety Under the Laws of Ukraine* (Candidate dissertation, Kyiv).
- [23] Torbieiev, M. O. (2019). *Crimes Against Radiation Safety: Criminological Characterization, Determination and Prevention* (Candidate thesis, Zaporizhzhia).
- [24] Agar, N. (2001). Life's Intrinsic Value: Science, Ethics, and Nature. *Columbia University Press*. Retrieved from <https://philpapers.org/rec/AGALIV>.
- [25] Turlova, Yu.A. (2018). *Environmental Crime in Ukraine: Criminal-Law and Criminological Fundamentals of Countering It*. Kyiv: Znannia Ukrainy.
- [26] Vernadskyi, V. I. (1987). *Chemical Structure of the Earth's Biosphere and Its Surroundings*. Nauka.
- [27] Baliuk, H. I. (2000). *Issues of Origination and Development of Nuclear Law of Ukraine* (Doctoral dissertation, Kyiv).
- [28] Criminal Code of the Ukrainian SSR: Law of the Ukrainian SSR (1960, December). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2001-05#Text>.
- [29] On Amending the Criminal Code and the Criminal Procedure Code of Ukraine on Combating Nuclear Terrorism in Connection with the Ratification of the International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism: Law of Ukraine (2007, May). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1071-16#Text>.
- [30] On Amending the Code of Ukraine on Administrative Offenses, the Criminal Code and the Code of Criminal Procedure of Ukraine With Regard to Liability for Violation of Radiation Safety Rules: Law of Ukraine (2007, April). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-16#Text>.
- [31] Stanich, V. S. (2016). *Criminal Code of the Kingdom of Spain*. In V. L. Menchinsky (Ed.). Translation into Ukrainian by O. V. Lishevska. Kyiv: OVC.
- [32] Holyna, V. V. (2009). Crime: Diversity of Concepts and Substantive Essence of the Phenomenon. *Issues of Legality*, 100, 324–335.

Юлія Анатоліївна Турлова

Доктор юридичних наук, старший дослідник

Провідний науковий співробітник

Відділ проблем кримінального права, кримінології та судоустрою

Інститут держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України

01001, вул. Трьохсвятительська, 4, Київ, Україна

Yuliia A. Turlova

Doctor of Law, Senior Research

Leading Research Department for Criminal Law, Criminology and Judicial System Issues

V. M. Koretsky Institute of State and Law of National Academy of Sciences of Ukraine
01001, 4 Trokhsviatytelska St., Kyiv, Ukraine

Анастасія Андріївна Тернавська

Кандидат юридичних наук, докторант

Відділ проблем кримінального права, кримінології та судоустрою

Інститут держави і права імені В. М. Корецького Національної академії наук України

01001, вул. Трьохсвятительська, 4, Київ, Україна

Anastasiia A. Ternavska

Candidate of Law, Doctoral Student

Department for Criminal Law, Criminology and Judicial System Issues

V. M. Koretsky Institute of State and Law of National Academy of Sciences of Ukraine
01001, 4 Trokhsviatytelska St., Kyiv, Ukraine

Рекомендоване цитування: Турлова Ю. А., Тернавська А. А. Злочинність у сфері радіоекологічної безпеки як об'єкт кримінологічного дослідження. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Т. 31. № 2. С. 284–302.

Suggested Citation: Turlova, Yu.A., & Ternavska, A. A. (2024). Crime in the Field of Radioecological Safety as an Object of Criminological Research. *Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*, 31(2), 284–302.

Стаття надійшла / Submitted: 12/02/2024

Доопрацьовано / Revised: 18/03/2024

Схвалено до друку / Accepted: 27/06/2024